

Alternativni izvještaj za Bosnu i Hercegovinu

Zaštita prava ugroženih kategorija djece

Juli 2020.

THIS PROJECT IS FUNDED BY THE EUROPEAN UNION

Ovaj dokument je napravljen uz finansijsku podršku Evropske unije u okviru projekta “Promovisanje i zaštita prava ugrožene djece”. Sadržaj dokumenta je isključiva odgovornost udruženja LIR Civilno društvo i ASB i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

I SAŽETAK.....	1
II ZAKLJUČCI IZ ANALITIČKOG IZVJEŠTAJA BOSNE I HERCEGOVINE I MIŠLJENJE KOMISIJE O PRIJAVI BOSNE I HERCEGOVINE ZA ČLANSTVO U EVROPSKOJ UNIJI I NAPREDAK OSTVAREN U 2020. GODINI U PODRUČJIMA ZAŠTITE VULNERABILNE DJECE I NJIHOVIH PRAVA I INKLUZIJE	2
III STATUS NOVOG AKCIONOG PLANA ZA ZAŠTITU DJECE- njegov razvoj, usvajanje i primjena.....	9
IV UTICAJ PANDEMIJE I VANREDNOG STANJA NA ZAŠTITU PRAVA DJECE - nedostaci, snage, rizici i preporuke.....	11
V PRIMJERI DOBRE PRAKSE U ZAŠTITI DJEČLIJH PRAVA U ZEMLJAMA U RAZVOJU I U VISOKO RAZVIJENIM ZEMLJAMA I PREPORUKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU.....	14
VI ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	20
LITERATURA.....	22

I SAŽETAK

Očuvanje porodice kao najvažnije ćelije društva, jedan je od prioriternih zadataka u Bosni i Hercegovini, a saradnja svih aktera- porodica, države i lokalnih zajednica je imperativ. Sistemi dječije zaštite u zemlji se suočavaju sa mnoštvom izazova, praćenih procesom tranzicije, čestim socijalnim i ekonomskim promjenama i neizvjesnošću. Dječija prava su garantovana međunarodnim dokumentima, ali njihova realizacija zavisi isključivo od uređenja države i njene socijalne politike. Na putu ka članstvu u Evropskoj uniji, Bosna i Hercegovina mora da ispuni brojne preduslove koji se odnose na sve aspekte njenog uređenja i djelovanja. Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji od 2019. godine, sadrži mnogo zadataka i podrazumijeva usklađivanja sa evropskim standardima koji se moraju ispuniti u okviru 14 oblasti. Veliki naglasak je stavljen na jačanje institucija i zakonodavni okvir, na povećanje mjera prevencije, jačanje osnovnih prava građana i usmjeravanje procesa obrazovanja ka potrebama tržišta. Savjet Evropske unije je 11.02.2020. godine usvojio zaključke o Mišljenju Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, te saopštio da Bosna i Hercegovina treba uložiti značajne napore u jačanju svojih institucija u cilju garancije demokratije, vladavine prava, ljudskih prava, te poštivanja i zaštite manjina.

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je na 11. redovnoj sjednici održanoj 28.04.2020. godine, potvrđujući članstvo u Evropskoj uniji kao strateški vanjsko-politički cilj i prioritet Bosne i Hercegovine, pokrenulo proces realizacije 14 ključnih prioriteta, kao i uspostavljanje ad hoc Političke radne grupe. Prvi sastanak Radne grupe je održan 04.05.2020. godine gdje je potvrđeno da će Predsjedništvo Bosne i Hercegovine inicirati i voditi reformu radi ostvarivanja potrebnog stepena uključenosti sa kriterijumima za članstvo, na temelju 14 ključnih prioriteta iz Mišljenja Evropske komisije.

Epidemija virusa COVID-19 je u cijelom svijetu postavila brojne izazove, prije svega u očuvanju zdravlja i života ljudi. Ekonomska kriza već iskazuje implikacije na porodice, dolazi do gubitka radnih mjesta, a nije poznato kako i do kada će trajati nepovoljna epidemiološka situacija. Sistemi dječije zaštite u Bosni i Hercegovini za sada nisu ugroženi, ali su pod velikim pritiskom. Razlike između stepena razvijenosti zemalja u ovom periodu postaju veće nego ikad, upravo zbog (ne)spremnosti različitih sistema da odgovore na nagle promjene koje je sa sobom donijela trenutna zdravstvena situacija. Solidarnost kao preduslov socijalne pravde se u Bosni i Hercegovini iskazala kroz saradnju svih društvenih instanci, grupa i pojedinaca u hitnom rješavanju novonastalih problema.

Proces evropskih integracija je složen i dugotrajan, a imajući u vidu uređenje Bosne i Hercegovine, biće potrebno mnogo strpljenja i dobre volje svih donosilaca politika, kako bi se u svim aspektima stvorili uslovi za članstvo.

II ZAKLJUČCI IZ ANALITIČKOG IZVJEŠTAJA BOSNE I HERCEGOVINE I MIŠLJENJE KOMISIJE O PRIJAVI BOSNE I HERCEGOVINE ZA ČLANSTVO U EVROPSKOJ UNIJI I NAPREDAK OSTVAREN U 2020. GODINI U PODRUČJIMA ZAŠTITE VULNERABILNE DJECE I NJIHOVIH PRAVA I INKLUZIJE

U skladu sa *Mišljenjem Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji*¹, zakonodavni i institucionalni okviri koji se odnose na osnovna prava su uglavnom uspostavljeni, i potrebno ih je u cjelosti provesti i u značajnoj mjeri unaprijediti usklađivanjem zakonodavstva unutar zemlje, te usklađivanjem domaćeg zakonodavstva sa evropskim standardima, kroz jačanje administrativnih kapaciteta i osiguranje odgovarajućih sredstava za efikasno provođenje osnovnih prava. Ne postoje cjelodržavne strategije o ljudskim pravima i o zabrani diskriminacije. Nije osigurana jednakost svih građana. Zakoni o zabrani diskriminacije i o ravnopravnosti polova su na snazi, ali se u dovoljnoj mjeri ne provode, što uključuje i rodno zasnovano nasilje. Vlasti moraju uspostaviti redovnu saradnju i konsultacije sa organizacijama civilnog društva. Zaštita i uključenost ranjivih grupa još uvijek nisu na odgovarajućem nivou, što se posebno odnosi na osobe sa invaliditetom, djecu, LGBTI osobe, pripadnike romske zajednice, zatvorenike, migrante i tražitelje azila. Posebna pažnja i značajni naponi su potrebni u područjima u kojima se Bosna i Hercegovina nalazi u ranoj fazi pripremljenosti, gdje je navedena oblast “socijalna politika i zapošljavanje”. Potrebno je intenzivirati zaštitu osnovnih prava svih građana, uključujući i osiguravanje povoljnog okruženja za civilno društvo i pomirenje, te zaštitu i uključivanje ranjivih grupa. Bosna i Hercegovina će morati temeljito poboljšati svoj zakonodavni i institucionalni okvir kako bi se osiguralo ispunjavanje ključnih prioriteta.

U odnosu na preporuke iz navedenog Mišljenja, a u kontekstu vulnerabilnih kategorija društva, u Bosni i Hercegovini su započeli i traju određeni procesi čiji krajnji cilj je stabilna i dostupna zaštita za svu djecu u Bosni i Hercegovini. Pozitivan primjer predstavlja transformacija Doma za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja “Rada Vranješević” Banjaluka, koji je u okviru Plana transformacije ustanove započeo sa realizacijom usluga- otvoreni su vrtić i savjetovanište, a do kraja godine je planirano otvaranje prihvatilišta za djecu u skitnji i usluga “predah” za djecu sa poteškoćama u razvoju. Nadležna ministarstva u entitetima su uz podršku UNICEF-a BiH konkretizovala strateške prioritete u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja;

Kada je riječ o pristupu djece pravdi, na regionalnoj konferenciji na temu “Pristup djece pravdi”, koja je održana u Sarajevu u februaru 2020. godine, nosioci vlasti, organizacije civilnog društva i stručnjaci na području zaštite djece iz Bosne i Hercegovine su se usaglasili o ključnim preporukama u pristupu djece pravdi:

- Staviti veći akcenat na potrebu uspostavljanja snažnog pravnog okvira i okvira za politike, izgradnju kapaciteta za stručnjake i osnaživanje djece kako bi im se omogućio jednak pristup pravdi;
- Nastaviti jačati i razmjerno povećavati diverzione mjere, medijaciju (posredovanje), programe restorativne pravde i mjere alternative pritvoru;

¹ Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, Brisel, 29.05.2019. godine

- Preoblikovati prirodu i cilj postupaka u oblasti porodičnog prava i ponovo ih konceptualizirati kao forum na kojem se iznose interesi i stavovi svih strana, a posebno djece, a u cilju postizanja najboljeg ishoda za djecu;
- Jačati i promovisati partnerstva na relaciji između socijalnog rada, psihologije i pravosudnog sistema u cilju pružanja podrške djeci i njihovim porodicama uključenim u sve oblike formalnih i neformalnih postupaka;
- Povećati integraciju medijacije (posredovanja) u sudskom postupku;
- Sačiniti integrisane nacionalne akcijske planove za rješavanje problema nasilja nad djecom i nasilja u partnerskim vezama, uključujući mehanizme za prepoznavanje, prijavljivanje i upućivanje slučajeva nasilja nad djecom;
- Jačati cjelovite, više-sektorske odgovore u cilju zaustavljanja nasilja nad ženama i djecom, što uključuje koordinisano, od države finansirano, visokokvalitetno i lako dostupno pružanje usluga ženama i djeci. Potrebe najosjetljivijih skupina (osobe sa poteškoćama u razvoju/izbjeglice/migranti/ruralna domaćinstva/domaćinstva s jednim članom) zahtijevaju veći fokus;
- Spriječiti normalizaciju nasilja. Raditi na pomjeranju štetnih društvenih normi koje pokreću nasilje nad djecom i ženama kroz pružanje podrške integrisanim, višesektorskim programima za rješavanje ovih faktora, uključujući pozitivne roditeljske programe;
- Osigurati da se djeci u pokretu pruži podrška u ostvarivanju svih njihovim prava, na jednakoj osnovi kao i u slučaju sve druge djece koja su u nadležnosti države, uključujući pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i drugim pravima. Pravnu pomoć za djecu u pokretu potrebno je integrisati u okvire šireg programa pristupa pravdi i osigurati da se kroz pravnu pomoć rješavaju sve potrebe djece, a ne samo njihov imigracijski status;
- Proširiti dostupnost pravne pomoći na svu djecu uključenu u krivične, građanske i upravne postupke;
- Unaprijediti prikupljanje podataka u cilju dokumentovanja i razumijevanja života djece.

U skladu sa *Analitičkim izvještajem u prilogu Mišljenja Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji*, Bosna i Hercegovina mora razviti sveobuhvatan politički okvir za unapređenje i primjenu ljudskih prava, uključujući cjelodržavne strategije za ljudska prava, nediskriminaciju i zaštitu manjina. Ovo je neophodno kako bi se osigurala koordinacija zakonodavstva o unapređenju, provođenju i zaštiti ljudskih prava na različitim nivoima vlasti. U nedostatku strategija koje postavljaju minimalne standarde, nedostatak usklađenosti zakonodavstva i koordinacije među institucijama dovodi do neujednačene zaštite ljudskih prava u cijeloj zemlji. Ombudsmen je 2018. godine primio 216 žalbi u vezi prava djece, što je više u odnosu na 172 u 2017. i 138 u 2016. godini. Upis u predškolsko obrazovanje je najniži u Evropi (17%). U zemlji postoji oko 1.640 djece bez roditeljskog staranja, od kojih 49% živi u domovima, kao i 71% djece sa invaliditetom bez roditeljskog staranja i 87% vrlo male djece bez roditeljskog staranja (0-3 godine). Bosna i Hercegovina reformiše svoj sistem zaštite djece, krećući se prema konceptu zbrinjavanja u zajednici. Trebalo bi promovisati hraniteljstvo i alternativna rješenja za djecu. Potrebno je poboljšati novčane naknade i pristup socijalnim uslugama za ugroženu djecu kako bi se spriječilo razdvajanje porodica, što je u jednoj trećini slučajeva posljedica loših ekonomskih uslova ili migracije radne snage. Potrebno je pružiti podršku djeci koja napuštaju ustanove za zbrinjavanje u dobi od 18 godina. Potrebno je ojačati administrativne kapacitete centara za socijalni rad,

jer oni koordinišu multisektorsku podršku. Eksploatacija djece i prosjačenje djece su pitanja koja izazivaju zabrinutost. Prijavljuje se samo mali broj slučajeva nasilja nad djecom, što za posljedicu ima mali broj predmeta pred sudovima. Nisu sva djeca u Bosni i Hercegovini obuhvaćena obaveznim zdravstvenim osiguranjem i marginalizovane grupe, kao što su Romi se suočavaju sa višestrukom diskriminacijom. Vlasti moraju prikupiti tačne i dosljedne podatke o stopama dječjeg siromaštva i nasilju nad djecom. uključujući djecu sa invaliditetom, romsku djecu i djevojčice. Djeca migranti bez pratnje suočavaju se sa specifičnim poteškoćama, kao što su pristup sigurnom smještaju i postupcima za davanje azila. Moraju se pronaći alternative za zadržavanje neregularnih migrantskih porodica sa djecom i mora se osigurati prijava djece rođene kod migranata bez dokumenata. Zakonski okvir o maloljetničkom pravosuđu je uspostavljen. Međutim, zakoni na nivou entiteta i Brčko Distrikta nisu u potpunosti implementirani ili usklađeni međusobno. Nepostojanjem odvojenih jedinica za maloljetnike tokom pritvora i u policijskim stanicama krše se međunarodni standardi. Potrebno je povećati upotrebu alternativnih mjera za pritvor za maloljetnike, jer bi pritvor trebao biti samo posljednje rješenje. Maloljetnicima su na raspolaganju samo ograničene mjere reintegracije nakon puštanja iz pritvora. U septembru 2018. godine u zatvoru su bila četiri maloljetnika. Osobe sa invaliditetom su među najugroženijim grupama. Bosna i Hercegovina nema cjelodržavni strateški dokument o nacionalnim manjinama. Institucionalni okvir je u velikoj mjeri uspostavljen, ali je njegov kapacitet da se uključi u kreiranje politika djelovanja ograničen. Romi su najugroženija i najosjetljivija manjina. Romkinje se posebno suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije. Socijalna inkluzija romske populacije zahtijeva sveobuhvatniji i integrisani pristup koji se zasniva na pouzdanim podacima. Uprkos nedavnim poboljšanjima, uslovi stanovanja za romsku populaciju u Bosni i Hercegovini nisu adekvatni, jer mnogi žive u neformalnim naseljima bez pristupa vodi i struji. Posebnu pažnju treba posvetiti ranjivim grupama migranata, kao što su djeca bez pratnje i razdvojena djeca, trudnice, samohrani roditelji, osobe sa invaliditetom, bolesne osobe i žrtve nasilja. Potrebno ih je identifikovati i uputiti nadležnim organima da dobiju pomoć i usluge u skladu sa međunarodnim standardima. Djeca bez pratnje moraju imati pristup zakonskom starateljstvu. Po pitanju socijalne inkluzije i zaštite, nema cjelodržavne strategije za smanjenje siromaštva i za socijalnu inkluziju i zaštitu niti sistem za praćenje realizacije politike u cijeloj državi. Kada su u pitanju osobe sa invaliditetom, još uvijek prevladava institucionalna zaštita. Ne pruža se adekvatna podrška uslugama u zajednici koje omogućuju samostalan život niti postoji sveobuhvatna strategija deinstitutionalizacije. Na entitetskom nivou postoji širok spektar strategija i zakona koji se odnose na socijalnu inkluziju i zaštitu i sisteme njihovog provođenja. Međutim, oni se ne provode zbog nedostatka sredstava, neadekvatnih procedura, standarda i praksi upućivanja, te uopšteno nedostatka koordinacije. Stanje socijalne isključenosti, učestalost provođenja istraživanja i nedostatak podataka o dohodovnom siromaštvu i nejednakosti je problematično. Gotovo trećina (31,6%) djece u dobi od 5 do 15 godina suočena je sa rizikom od siromaštva. Četiri posto djece je istovremeno siromašno i materijalno i stambeno uskraćeno. U toku je transformacija ustanova za socijalnu zaštitu i, posebno, ustanova za djecu bez roditeljskog staranja. I pored velikog siromaštva i posljedičnih socijalnih izazova, sistem socijalne zaštite je nerazvijen, dok je efikasnost socijalnih transfera ograničena. BiH radi na jačanju modela alternativne socijalne zaštite u zajednici za djecu bez roditeljskog staranja i za djecu i odrasle sa invaliditetom, uključujući osobe sa problemima mentalnog zdravlja.

U oblasti maloljetničkog pravosuđa je tokom 2020. godine u Bosni i Hercegovini ostvaren veliki napredak. Postupak medijacije se u većoj mjeri primjenjuje i cilju sprečavanja dalje deprivacije

maloljetnika. U Republici Srpskoj je usvojen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku² u kojem je koncizno opisano stručno lice organa starateljstva koje djetetu pruža različite oblike podrške tokom pravosudnog postupka i uz čiju pomoć se obavlja saslušanje djeteta ili maloljetnika oštećenog krivičnim djelom. Takođe, u cilju osnaživanja i jačanja kapaciteta lica koja rade na poslovima prestupništva mladih, ovim zakonom je predviđeno i stručno usavršavanje i sertifikacija radi sticanja posebnih znanja kroz stručna savjetovanja i različite oblike dodatnog osposobljavanja. S obzirom na specifičnosti uređenja Federacije Bosne i Hercegovine, pozitivan primjer posvećenosti unapređenju oblasti maloljetničkog pravosuđa predstavljaju Programi prevencije, intervencije i resocijalizacije u oblasti maloljetničkog pravosuđa u kantonima. U oblasti unapređenja stručnog rada sa djecom i porodicom, nadležna ministarstva su uz podršku međunarodnih organizacija tokom 2020. godine promovisala Priručnik za vođenje slučaja u radu sa djetetom i porodicom u kojem je detaljno opisano vođenje slučaja kao noviji koncept i metod socijalnog rada na našim prostorima u kojem se, u saradnji sa korisnikom (djetetom i porodicom), procjenjuju potrebe, organizuju i koordinišu usluge, obavljaju praćenje i evaluacija i zastupaju najbolji interesi korisnika. Početkom godine su održavane i edukacije za stručne radnike centara za socijalni rad kako bi uspješno primjenjivali ovaj alat. Inicijalna aktivnost u pogledu poboljšanja zaštite najugroženije romske manjine započeta je kroz imenovanje savjetodavnog i koordinirajućeg tijela 2002. godine od strane Vijeća ministara BiH- Odbor za Rome. Sjednice odbora se održavaju kontinuirano³, te se na njima raspravlja o svim značajnim pitanjima za Rome u Bosni i Hercegovini.

Djeca bez pratnje i migranti se suočavaju sa određenim teškoćama kao što je pristup sigurnom smještaju i postupci za azil. Kao što je navedeno u Annual Shadow Report 2019, vlade u Bosni i Hercegovini nisu bile spremne za migrantsku krizu, naročito u početku kada je većina humanitarnih napora ostvarivana od strane građana, međunarodnih volontera i kasnije kroz organizaciju Crvenog krsta. Kada je riječ o stručnim radnicima centara za socijalni rad, UNICEF Bosna i Hercegovina je podržao centre za socijalni rad u Bihaću i Cazinu, sa fokusom na zaštitu izbjeglica i djece migranata, naročito djece bez pratnje i odvojene od roditelja. Uz podršku UNICEF-a i Save the Children 2019. godine je izrađen Priručnik za integraciju djece migranata u obrazovanje u Bosni i Hercegovini i utvrđeno je kako bi trebala izgledati glavna poglavlja koja se odnose na međunarodni pravni okvir, pravni okvir u BiH na području migracija i azila i obrazovanja; ključni izazovi, plan za upis djece u škole i preporuke za nastavu, učenje, procjenu znanja i samu organizaciju nastave. Poseban naglasak stavljen je na stvaranje podržavajućeg školskog okruženja i prilagođavanje. Potrebno je podržati nevladine organizacije koje imaju kapacitete da organizuju aktivnosti za djecu migrante, kao i profesionalce kojima su neophodne dodatne vještine u radu sa ovom vulnerabilnom grupacijom djece. Pregovaračka poglavlja naročito u fokus stavljaju jednakost, zabranu diskriminacije i promociju socijalnog dijaloga na evropskom nivou. Ističe se potreba za pronalaženjem alternativa za rješavanje situacije djece migranata bez dokumenata, kao i imenovanja zakonskih staratelja. Bosna i Hercegovina takođe mora pružiti humanitarnu zaštitu (smještaj, hranu i medicinsku pomoć) i djelotvoran pristup postupku azila migrantima i tražiteljima azila koji su prisutni u zemlji od 2018. godine.

Migrantska kriza se na području Unsko- sanskog kantona sve više usložnjava, a trenutno najveći problem predstavlja nedostatak smještajnih kapaciteta za povećan broj migranata koji dolaze. Trenutno u

² Službeni glasnik Republike Srpske broj 68/20

³ Posljednja održana 21.02.2020. godine

pet prihvatnih centara u Bihaću i Velikoj Kladuši boravi 3.260 migranata, dok je, prema nekim procjenama, njih oko 3.000 bez riješenog pitanja smještaja i nalaze se u gradskim područjima.⁴ Na 13. redovnoj sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine održanoj 23.07.2020. godine, usvojen je Program praćenja provođenja preporuka Odbora za socijalna prava Vijeća Europe za 2019. godinu, koji je pripremio Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. Pitanja obrazovanja djece i uključenosti Roma u proces obrazovanja, te djece migranata koji su zatražili azil u BiH dio su preporuka na koje će nadležne vlasti u BiH pripremiti odgovore u izvještaju koji će biti pripremljen u ovoj godini. Predstavnici Međunarodne organizacije za migracije u BiH su istakli da se broj migranata u Bosni i Hercegovini povećava nakon što su u susjednim zemljama povučene zabrane kretanja zbog koronavirusa i da ih je trenutno oko sedam hiljada, i da je u centrima uvijek oko 5,2 hiljade migranata.⁵ Na proširenom sastanku Operativne grupe za koordinisanje aktivnosti i nadzora nad migrantskom krizom na području Unsko-sanskog kantona, održanom održanom 08.07.2020. godine u Bihaću, na kojem su bili prisutni i predstavnici međunarodnih organizacija, analizirana je trenutna situacija na području Unsko-sanskog kantona uzrokovana nekontrolisanim prilivom migranata na ovo područje kao i aktivnosti provedene u cilju praćenja situacije i poduzetih mjera radi sprečavanja i ranog otkrivanja eventualnog slučaja bolesti izazvane novim koronavirusom, te je konstatovano je da, pored 3086 migranata u organizovanim kampovima, nekoliko hiljada migranata se nalazi van organizovanih prihvatnih kampova.⁶ Međunarodna organizacija za migracije je zajedno sa partnerskim agencijama uspostavila strukture i mehanizme za promociju učešća migranata u svakodnevnom životu i operacijama centara, te uspostavila migrantske /zajedničke strukture i predstavnike /lidere zajednica koji omogućavaju dijalog između grupa migranata, te između migranata i upravljanja centrom, tako da i migranti mogu izraziti zabrinutost i novonastale potrebe.⁷ Prema izvještajima ove organizacije, među hiljadama migranata i izbjeglica smještenih u centrima u Bosni i Hercegovini, nije pronađen nijedan slučaj COVID-19, iako je nekoliko stotina nedavnih dolazaka stavljeno u izolaciju kao mjera predostrožnosti.⁸

U odnosu na preporuke identifikovane u Annual Shadow Report 2019, situacija u oblasti zaštite vulnerabilnih kategorija djece, u 2020. godini je sljedeća:⁹

<i>Preporuke- Annual Shadow report 2019</i>	<i>Stanje u 2020. godini</i>	<i>Preporuke za dalji napredak</i>
Izrada novog Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine i jedinstveno prikupljanje podataka o djeci	Ova aktivnost je prolongirana dok se ne smiri epidemiološka situacija. Sistem dječije zaštite u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti entiteta, tako da	U skladu sa epidemiološkom situacijom, izraditi novi Akcioni plan; Iznači modalitet koji bi sublimirao podatke, a koji ne bi

⁴ <https://www.cazin.net/vijesti/novi-migrantski-val-sve-je-vise-djece-koja-putuju-sama>

⁵ <https://www.vijesti.me/svijet/balkan/455423/povecan-broj-migranata-u-bih>

⁶ <http://vladausk.ba/v4/novost/operativna-grupa-grupe-za-koordiniranje-aktivnosti-i-nadzora-nad-migrantskom-krizom-na-podrucju-unsko-sanskog-kantona/2466>

⁷ <https://bih.iom.int/iom-migration-response>

⁸ <https://balkaninsight.com/2020/04/06/no-coronavirus-cases-found-yet-among-migrants-refugees-in-bosnia/>

⁹ Od marta 2020. godine u Bosni i Hercegovini traje vanredna situacija uzrokovana virusom COVID-19, te postojeća epidemiološka situacija svakako utiče na implementaciju postojećih i kreiranje novih aktivnosti u svim sferama društva.

	unicificarenje podataka na nivou Bosne i Hercegovine može predstavljati sukob nadležnosti	kršio nadležnosti entiteta
Uspostaviti mehanizme za postupanje u slučajevima diskriminacije; obuke za pravne stručnjake i javnost	Pojam diskriminacije je sastavni dio obaveznih i izbornih obuka ¹⁰ za profesionalce različitih profila	Poboljšati komunikaciju između institucija kako bi se ubrzale legalne procedure i povećati broj obuka
Izrada strategije za smanjenje siromaštva i socijalnu uključenost, revidirati sistem socijalnih naknada, osnažiti centre za socijalni rad	Tokom 2020. godine su pokrenuti razgovori na različitim nivoima vlasti na temu izrade strategije koja bi bila osnova za djelovanje u sistemima dječije i socijalne zaštite; Tokom 2020. godine u Republici Srpskoj je donesena Uredba sa zakonskom snagom koja reguliše ostvarivanje prava na ličnu invalidninu tokom vanredne situacije ili vanrednog stanja; ¹¹ U Federaciji Bosne i Hercegovine, u junu 2020. godine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je započelo proces javne rasprave o Nacrtu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. ¹² Centri za socijalni rad su tokom 2020. godine prošli određene obuke (u prvom dijelu godine), a kasnije i par online obuka podržanih od strane međunarodnih organizacija ¹³ (UNICEF, SOS Dječija sela Bosna i Hercegovina)	U skladu sa zahtjevima EU, izrada strateških dokumenata je prioritet, što ističe potrebu da vlasti u Bosni i Hercegovini u skladu sa Mišljenjem Komisije pripreme ova dokumenta; Nastaviti usavršavanje zakona i podzakonskih akata koji regulisu visinu iznosa u sistemu socijalne i dječije zaštite; Povećati broj obuka za stručne radnike centara za socijalni rad u Bosni i Hercegovini.
Usvojiti nacionalnu strategiju za prevenciju i suzbijanje nasilja nad djecom u BiH, odrediti formiranje	Zakoni o zaštiti od nasilja nad djecom koji su doneseni u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj se implementiraju u	Nastaviti unapređivati međusektorsku saradnju, naročito u okviru lokalnih zajednica-

¹⁰ Pozitivan primjer predstavljaju Centri za obuku sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine.

¹¹ Službeni glasnik Republike Srpske broj 42/20

¹² Ovim pravnim rješenjima se uvodi pojam statusa roditelja njegovatelja ili status njegovatelja u oblasti socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine (u Republici Srpskoj je ovo pravo uvedeno posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o dječijoj zaštiti- Službeni glasnik Republike Srpske broj 107/19)

¹³ U Bosni i Hercegovini je u toku imeplementacija zajedničkog programa Vlade Švajcarske i Ujedinjenih nacija pod nazivom "Smanjenje rizika od katastrofa u svrhu održivog razvoja u Bosni i Hercegovini", čija je jedna od komponenti podrška centrima za socijalni rad u Bosni i Hercegovini kako bi brže i adekvatnije mogli zaštititi ranjive kategorije u slučajevima katastrofa. Kroz ovaj program će centri za socijalni rad biti osnaženi u velikoj mjeri, te će i usluge koje pružaju djeci i porodicama- naročito onima u riziku, tokom nepredvidivih situacija biti na višem nivou.

specijalizovanih socijalnih službi za njegu	oba entiteta, uz poštovanje protokola za postupanje kojim je određena uloga svih institucija u slučajevima pojave nasilja.	policija, centri za socijalni rad, tužilaštvo; Jačati svijest stanovništva o posljedicama nasilja i inicirati preventivne aktivnosti.
Izričito zabraniti fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući porodicu, raditi na podizanju svijesti, prepoznavanju nasilja i važnosti prijavljivanja, uvesti važeće i stalne preventivne programe, roditelje i nastavnike treba stalno edukovati o oblicima nasilja	U skladu sa krivičnim i drugim zakonima, kao i konvencijama, fizičko nasilje se kažnjava- provode se aktivnosti na izmjenama krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini u aspektu bolje zaštite žrtava i kažnjavanja počinitelja; Nastavni planovi i programi se inoviraju, u nekim školama su zaposleni i socijalni radnici koji zajedno sa stručnim timovima pružaju podršku djeci i porodicama; Provode se različite kampanje za prevenciju i prijavljivanje nasilja- u porodici, u školi, među vršnjacima.	Inicirati dalje promjene zakonskih propisa u cilju bolje zaštite djece od nasilja- Krivični zakon, Porodični zakon, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici; Provoditi edukacije na temu nasilja u osnovnim i srednjim školama- posebne edukacije za djecu i posebne za nastavno osoblje, izrađivati brošure na temu prevencije nasilja, aktivirati telefonske linije za podršku i/ili animirati zajednice da ukoliko su žrtve ili svjedoci nasilja da isto prijave, omogućiti dodatne obuke za stručne radnike na temu pristupa djeci i porodicama koje se suoče sa nasiljem , prevladavanje trauma, osnaživanje; edukacije za zdravstvene radnike za prepoznavanje nasilja i protokole
Provoditi kampanje o anticiganizmu, pratiti akcione planove koji se odnose na Rome, omogućiti besplatne udžbenike za svu djecu, ojačati saradnju roditelja i škole	Romi su uključeni u sisteme socijalne i dječije zaštite u Bosni i Hercegovini kao ravnopravni sa drugim korisnicima ovih sistema; centri za socijalni rad i nevladine organizacije pružaju podršku Romima; u Republici Srpskoj su za učenike prvog i drugog razreda obezbijeđeni besplatni udžbenici, kao i za osnovce iz porodica sa troje i više djece, u Federaciji su besplatni udžbenici takođe obezbijeđeni za najmlađe i one u stanju socijalne potrebe (situacija varira od kantona do kantona), dok su u Distriktu Brčko za sve osnovce besplatni udžbenici. Saradnja roditelja i škole se dodatno osnažila tokom epidemije virusa korona, kada je na roditeljima bio najveći teret pomdrške djeci u savladavanju nastavnih sadržaja	Prepoznati značaj kulturoloških medijatora u saradnji sa Romima, edukacije na temu stigmatizacije za stručnjake i za javnost, jačati potencijale udruženja Roma, usmjeriti potencijale nevladinih organizacija na aktivnosti u oblasti zaštite Roma; Omogućiti da oni koji žive u ruralnim područjima takođe budu informisani o svjim pravima i načinima njihooog ostvarivanja
Izraditi planove za hitne slučajeve, razviti mehanizme za upućivanje djece bez pratnje, izraditi smjernice za medije o izvještavanju o migrantima	U saradnji sa nadležnim ministarstvima unutrašnjih poslova uspostavljen je način postupanja u slučajevima prepoznavanje djece bez pratnje; Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je usvojilo Strategiju	Izraditi planove adekvatnog zbrinjavanja djece bez pratnje i migranata, obezbijediti prevodioce, izrađivati i distribuirati izvještaje vidljivije

	suprotstavljajući trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini 2020- 2023 ¹⁴ ; Međunarodne organizacije u Bosni i Hercegovini izvještavaju o situaciji sa migrantima u Bosni i Hercegovini	građanima u Bosni i Hercegovini (ne samo na engleskom jeziku); poboljšati saradnju sa medijima
Primjenjivati postojeće zakone u oblasti invalidnosti, edukovati roditelje, omogućiti implementaciju različitih razvojnih programa	Različita udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju dobijaju podršku za svoj rad, oblast lica sa invaliditetom je jedan od prioriteta socijalnih politika u Bosni i Hercegovini i svi starteški dokumenti se donose uz konsultaciju sa organizacijama lica sa invaliditetom. Zakoni o dječijoj zaštiti i Zakoni o socijalnoj zaštiti naročito teže socijalnoj sigurnosti ovih grupacija.	Motivisati organizacije lica sa invaliditetom da pišu projekte i apliciraju za sredstva, otvaranje dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju, učiniti dostupnim određene zdravstvene usluge za djecu iz udaljenih krajeva, omogućiti adekvatne terapije djeci i psihološku podršku roditeljima, provoditi edukacije usmjerene ka roditeljima djece sa smetnjama u razvoju
Ubrzati proces deinstitutionalizacije, unaprijediti kvalitet rada u domovima za djecu, poboljšati pristup socijalnim uslugama, uspostaviti sistem podrške za djecu koja napuštaju ustanove	Proces deinstitutionalizacije traje već neko vrijeme u Bosni i Hercegovini, sa ciljem smanjenja broja djece u institucijama i povećanjem alternativnih oblika zbrinjavanja; Aktivno se provode kampanje razvoja hraniteljstva; Oblast podrške djeci nakon napuštanja institucija je dio strateških dokumenata, a veliki pomaci su učinjeni na polju socijalnog stanovanja- ova grupacija je jedna od prioritetnih korisnika; Centri za socijalni rad blisko saraduju sa domovima za smještaj djece bez roditeljskog staranja, izrađuju se individualni planovi podrške i mogućnosti povratka mladih u svoje lokalne zajednice (zaposlenje)	Nastaviti započete pregovore sa unijama poslodavaca kako bi se pružila podrška mladima nakon izlaska iz ustanove i zaposlenje; Natsaviti sa razvojem usluga predviđenih u transformacijskim planovima domova za smještaj djece bez roditeljskog staranja; Poboljšati pripremu mladih za izlazak iz ustanova i samostalan život.

III STATUS NOVOG AKCIONOG PLANA ZA ZAŠTITU DJECE- njegov razvoj, usvajanje i primjena

U cilju jačanja položaja djece u Bosni i Hercegovini, Savjet ministara Bosne i Hercegovine je do sada usvojio tri Akciona plana za djecu.¹⁵ Posljednji Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine donesen za period 2015-2018, zagovara multidisciplinarni pristup i uključivanje svih potencijala društva u razvijanje dobro promišljene akcije kojom bi se unaprijedili uslovi življenja u interesu razvoja djeteta, što je preduslov za jačanje položaja djeteta u Bosni i Hercegovini. Opšti cilj ovog Akcionog plana se odnosio

¹⁴ Cilj Strategije je osigurati stalan, sveobuhvatan i održiv odgovor društva na trgovinu ljudima kroz ojačan sistem prevencije, gonjenja počilaca krivičnih djela povezanih sa trgovinom ljudima, zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima, posebno ranjivih grupa, kroz funkcionalno povezivanje i izgradnju kapaciteta svih nadležnih institucija i organizacija.

¹⁵ Prvi Akcioni plan je donesen za period 2002-2010. godina, drugi za period 2011-2014. godina, a treći za period 2015-2018. godina.

na unapređenje zakona, politika, strategija i izvještavanja u Bosni i Hercegovini radi poboljšanja implementacije opštih mjera iz Konvencije o pravima djeteta, unapređenje ambijenta za implementaciju opštih principa Konvencije o pravima djeteta u vezi sa nediskriminacijom, najboljim interesom djeteta i poštivanjem mišljenja djeteta, obezbjeđivanje uslova za potpunu primjenu građanskih prava i sloboda djece i uspostavljanje specifičnih mehanizama za zaštitu prava i sloboda, unapređenje mehanizama zaštite djece i jačanje svijesti radi sprečavanja i suzbijanja nasilja nad djecom, jačanje kapaciteta porodice i ukupnog društvenog ambijenta za ostvarivanje socijalne i zdravstvene zaštite, kao i obrazovanja, radi implementacije prava djece lišene porodičnog okruženja, obezbjeđenje mehanizama za primjenu zaštite prava djece sa smetnjama u razvoju i ukupne zaštite djece i životnog standarda, pravičniji i dostupniji sistem obrazovanja kroz visokokvalitetne, prilagođene i sveobuhvatne usluge, te obezbjeđivanje mehanizama zaštite ranjivih grupa s posebnom pažnjom posvećenom djeci izbjeglicama, djeci migrantima, djeci sa ulice, djeci u sukobu sa zakonom i drugoj djeci.¹⁶

Izvještaj o provođenju cjelokupnog Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2015-2018. godine je 05.08.2019. godine usvojen na 176. sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Osnovni cilj ovog Akcionog plana bio je doprinos ostvarenju međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine, kao i u cilju izrade periodičnog Izvještaja o napretku Bosne i Hercegovine u primjeni Konvencije o pravima djeteta i provođenju preporuka Komiteta za prava djeteta. Akcioni plan je operativni dokument kojim se utvrđuju specifični ciljevi i mjere koje su istovremeno i mehanizam izvještavanja Vijeća ministara BiH i drugih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini o međunarodnim obavezama, stepenu njihovog ispunjenja i stanju ljudskih prava djece u Bosni i Hercegovini. Analizirajući stepen uspješnosti provođenja 127 mjera za osam specifičnih ciljeva, konstatovano je da su u potpunosti i većim dijelom provedene ukupno 72 mjere (57% mjera), dok se aktivnosti vode na provođenju 37 mjera (29% djelimično provedenih mjera), a 18 mjera (14%) nije provedeno. Uzimajući u obzir ustavne nadležnosti u zemlji, konstatovano je da je provođenje Akcionog plana zadovoljavajuće. Najbolji rezultati su postignuti u mjerama koje se odnose na pravičnost i dostupnost sistema vaspitanja i obrazovanja u cilju razvoja potencijala djeteta/učenika kroz visokokvalitetne, prilagođene i sveobuhvatne usluge. Takođe, zaključeno je da je bilo uspješno provođenje mjera koje se odnose na unapređenje mehanizama zaštite djece i jačanja svijesti radi sprečavanja i suzbijanja nasilja nad djecom. U Izvještaju se naglašava da odličnu ocjenu zaslužuje saradnja vladinog i nevladinog sektora na provođenju mjera na lokalnom nivou.¹⁷

U skladu sa Mišljenjem Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, što se tiče prava djeteta, Bosna i Hercegovina je potpisnica Konvencije o pravima djeteta i njena tri fakultativna protokola. Akcioni plan za djecu od 2015. do 2018. godine nije adekvatno implementiran zbog nedovoljnog finansiranja i koordinacije. Bosna i Hercegovina treba da razvije i usvoji novi akcioni plan o dječjoj zaštiti, uključujući mjere o djeci bez roditeljskog staranja, djeci sa smetnjama u razvoju i maloljetničkom pravosuđu širom zemlje. Vijeće za djecu je uspostavljeno, ali se ne sastaje redovno. Ombudsmen je 2018. godine primio 216 žalbi u vezi prava djece, što je više u odnosu na 172 u 2017. i 138 u 2016. godini. Upis u predškolsko obrazovanje je najniži u Evropi (17%). U zemlji postoji oko 1.640

¹⁶Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2015-2018, usvojen Odlukom Savjeta ministara Bosne i Hercegovine na 9. sjednici Savjeta održanoj 2.6.2015. godine.

<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/djeca/akcijski%20plan%20za%20djecu-CR-web.pdf>

¹⁷Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine. Izvještaj o provođenju cjelokupnog Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2015-2018. godine.

djece bez roditeljskog staranja, od kojih 49% živi u domovima, kao i 71% djece sa invaliditetom bez roditeljskog staranja i 87% vrlo male djece bez roditeljskog staranja (0-3 godine). Bosna i Hercegovina reformira svoj sistem zaštite djece, krećući se prema konceptu zbrinjavanja u zajednici. Trebalo bi promovisati hraniteljstvo i alternativna rješenja za djecu. Potrebno je poboljšati novčane naknade i pristup socijalnim uslugama za ugroženu djecu kako bi se spriječilo razdvajanje porodica, što je u jednoj trećini slučajeva posljedica loših ekonomskih uslova ili migracije radne snage. Potrebno je pružiti podršku djeci koja napuštaju ustanove za zbrinjavanje u dobi od 18 godina. Potrebno je ojačati administrativne kapacitete centara za socijalni rad, jer oni koordiniraju multisektorsku podršku.¹⁸

Savjet ministara Bosne i Hercegovine je na svojoj 176. sjednici održanoj 05.08.2019. godine produžio važenje Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2015-2018. do kraja 2019. godine i zadužilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine da po prijemu preporuka Komiteta pripremi Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2020-2023. najkasnije do marta 2020. godine.¹⁹ S obzirom na epidemiološku situaciju koja je od marta 2020. godine prisutna u Bosni i Hercegovini zbog djelovanja virusa COVID- 19, ove aktivnosti su prolongirane za naredni period, te će biti nastavljene nakon normalizovanja epidemiološke situacije.

IV UTICAJ PANDEMIJE I VANREDNOG STANJA NA ZAŠTITU PRAVA DJECE - nedostaci, snage, rizici i preporuke

Pandemija virusa korona je globalni problem koji je na svjetskoj sceni postavio brojne izazove, naročito u oblasti socijalne i dječije zaštite. U skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, nijednom djetetu ne smije biti uskraćeno pravo pristupa zdravstvenim službama i svakom djetetu će biti priznato pravo na socijalnu sigurnost. Socijalna sigurnost podrazumijeva sprečavanje rizika i postojanje svih uslova koji omogućavaju kontinuitet razvoja za svakog pojedinca. Vanredna situacija izazvana virusom korona još uvijek traje. U skladu sa posljednjim relevantnim podacima,²⁰ u Bosni i Hercegovini je ukupno 7 411 pozitivnih osoba na virus korona, testirano je 114 344 osoba, umrlo je 235 osoba, a oporavilo se 3 335 osoba. Djeca koja su bila pozitivna na virus korona, u skladu sa dosadašnjim podacima, nisu bila ozbiljnije ugrožena, ali je neizvjesno šta će se dešavati u narednom periodu.

Dokazi iz ranijih epidemija zaraznih bolesti govore da epidemije mogu dovesti do povećanja postojećih rizika koji utiču na zaštitu djece, naročito na djecu koja su u povećanom riziku- djeca bez roditeljskog staranja, djeca u riziku od razdvajanja od porodice, djeca u sistemu alternativnog zbrinjavanja i ona koja su iz tog sistema nedavno izašla. U preporukama vlada i brojnih organizacija koje se bave zaštitom djece se navodi da je najvažnije upoznati djecu i porodice sa načinima sprečavanja širenja COVID 19, eliminisati prepreke u dobijanju naknada i promovisati pristup sredstvima, upoznati porodice, zdravstvene radnike, nastavnike i druge radnike u zajednici sa načinima identifikovanja djece sa povećanim potrebama za zaštitom, omogućiti podršku socijalnih radnika, ustanove za zbrinjavanje ne zatvarati prije nego što se osigura efektivno zbrinjavanje i planovi podrške za svako dijete, jačanje

¹⁸Analitički izvještaj u prilog dokumentu „Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću- Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, Brisel, 29.05.2019. godine.

¹⁹http://www.savjetministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/zakljucci_sa_sjednica/default.aspx?id=31224&langTag=bs-BA

²⁰ <http://mcp.gov.ba/publication/read/epidemioloska-slika-covid-19?pageId=3>

kapaciteta dežurnih telefonskih linija, osigurati zaštitnu opremu, a socijalni radnici bi trebali razmotriti nove pristupe u vođenju predmeta.²¹

Pandemija COVID-19 povećala je ranjivost djece koja su već u riziku jer će rastuća ekonomska ranjivost povećati prijetnju vezanu za rad djece, dječije brakove, trgovinu djecom, seksualnu eksploataciju, iskorištavanjem i regrutovanjem u kriminalne grupe, oružane grupe i snage. Pored toga, ograničenja kretanja, gubitak prihoda, izolacija, prenapučenost i visok nivo stresa i anksioznosti dodali su novu grupu nevidljive rizične djece koja su pod povećanim rizikom da dožive i budu svjedoci fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja i zanemarivanje kod kuće. Kao što je UNICEF naveo u svojoj Agendi za djelovanje: Zaštita najugroženije djece od uticaja koronavirusa: rekavši da je „hitno potrebna globalna koordinacija kako bi se preveniralo da se ova zdravstvena kriza ne pretvori u krizu dječijih prava“, promoviše se globalna akcija kako bi se održalo zdravlje djece i pravilna ishrana, kako bi se omogućilo da ranjive kategorije djece imaju pristup vodi i higijeni, kako bi djeca nastavila sa procesom učenja i podrška porodicama da zadovoljne potrebe i brinu o djeci i zaštite ih od nasilja, eksploatacije i zlostavljanja.²²

Negativni uticaji pandemije virusa korona se ogledaju u sljedećem :

- Veliki nedostatak za sisteme dječije zaštite u Bosni i Hercegovini predstavlja činjenica da je usljed pandemije fokus stavljen prioritarno na ekonomske strukture;
- Budžeti su se hitno morali preusmjeravati na zdravstvo usljed širenja zaraze i ugroženosti ljudskih života u Bosni i Hercegovini;
- Veliki broj ljudi je ostao bez posla, što direktno dovodi do deprivacije porodica i dovodi ih i stanje socijalne neizvjesnosti;
- Uticaj novonastale situacije na mentalno zdravlje djece i porodica;
- Zatvaranje škola i vrtića negativno utiče na kvalitet usvajanja novih znanja, a karantini na socijalizaciju djece i nemogućnost da se druže sa vršnjacima;
- Naročita ranjivost djece sa smetnjama u razvoju, djece bez roditeljskog staranja, migranata i drugih ugroženih grupa stanovništva.

Snage sistema dječije zaštite u Bosni i Hercegovini tokom pandemije virusa:

- Uloga ustanova socijalne zaštite, prije svega centara za socijalni rad je od velikog značaja kako bi se što prije i lakše identifikovala djeca i porodice koji su u riziku i kojima je u ovim trenucima neophodna dodatna pomoć društva;
- Dobra organizacija sistema obrazovanja da organizuje online nastavu kako djeca ne bi trepjela posljedice u gubitku znanja i nastavnih gradiva;
- Sistemi socijalne i dječije zaštite su tokom ovog perioda dobili i značajne donacije, što je od velikog značaja kako bi sistemi zaštite mogli da funkcionišu- naročito u kontekstu ostvarivanja prava iz dječije zaštite;
- Pandemija je dovela i do toga da se donosioci politika udruže u odgovoru na ovaj zajednički problem;

²¹ Better Care Network, Alijansa za zaštitu djece u humanitarnim aktivnostima, UNICE (2020). Zaštita djece tokom pandemije COVID 19.

²² <https://www.unicef.org/coronavirus/agenda-for-action>

- Uloga nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini je ključna, s obzirom da oni najčešće imaju najrelevantnije podatke direktno sa terena.
- Ustanove socijalne zaštite za smještaj djece u Bosni i Hercegovini su od nadležnih ministarstava dobile jasne i pravovremene upute o mjerama u cilju zaštite korisnika.

Mogući rizici za sisteme dječije zaštite uzrokovani uticajem pandemije:

- Djeca i starija lica su najvulnerabilnije kategorije društva u zemlji, a imajući u vidu ovu situaciju, dodatno su ugroženi i izloženi;
- Najveći rizik je činjenica da nije poznato do kada će trajati trenutno epidemiološko stanje i koje sve zdravstvene i socijalne posljedice će ostaviti ili tek prouzrokovati;
- Preopterećenost zaposlenih u sistemu zdravstvene i dječije zaštite;
- Slabljenje socijalne kohezivnosti porodica usljed izmijenjenih stilova života i neizvjesnosti;
- U posljednje vrijeme se u Bosni i Hercegovini sve više pojavljuje cyber kriminal (dječija pornografija), a imajući u vidu činjenicu da su djeca tokom pandemije pretežno u kućama na internetu, ovom aspektu je potrebno posvetiti više pažnje;
- Rizik smanjenja iznosa za dječija prava ukoliko se produbi ekonomska kriza.

Preporuke za zaštitu sistema dječije zaštite od posljedica epidemije korona:

- Zaštita dječijih prava u Bosni i Hercegovini je zagarantovana i u vanrednim stanjima bi trebala biti u vrhu prioriteta;
- Očuvati mentalno zdravlje djece i porodica kroz različite kampanje i implementaciju zakona koji se odnose na mentalno zdravlje;²³
- Prilagoditi online programe nastavnih sadržaja u smislu opremljenosti svih učenika uređajima za praćenje nastave i jačanje kapaciteta roditelja koji su u ovom procesu podrška djetetu i koji moraju uskladiti svoje radne obaveze sa nastavom za djecu (naročito kod djece nižih razreda);
- Nastaviti lobiranje za donatorska sredstva i sredstva vlada koja bi se usmjerila na pružanje usluga i održivost sistema dječije zaštite;²⁴
- Obezbijediti maksimalnu zaštitnu opremu i mjere koje se odnose na prevenciju virusa korona, ublažavanje posljedica i sprečavanje njegovog ulaska u ustanove socijalne zaštite za smještaj djece;
- Obezbijediti podršku pružaocima usluga u sistemu dječije zaštite- naročit fokus na hraniteljske porodice;
- Izraditi informativne materijale za roditelje vezano za postupke prevencije i reagovanja u slučaju infekcije;

²³ Ovi zakoni postoje u oba entiteta i u Brčko Distriktu

²⁴ Na primjer- dječiji dodatak se redovno isplaćuje u Republici Srpskoj i Distriktu Brčko, ali u pojedinim kantonima u Federaciji isplate kasne već dugo vremena, što dovodi djecu u Bosni i Hercegovini dovodi u neravnotežan položaj

- Pružiti dodatnu podršku zdravstvenim radnicima jer su njihove porodice u većem riziku i izloženosti virusu;
- Jačati svijest na sprečavanju stigmatizacije djece i porodica koje imaju oboljelog člana;
- Uvrstiti krizne situacije i zaštite od zaraznih bolesti u strategije za zaštite djece.

V PRIMJERI DOBRE PRAKSE U ZAŠTITI DJEČJIH PRAVA U ZEMLJAMA U RAZVOJU I U VISOKO RAZVIJENIM ZEMLJAMA I PREPORUKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Društvo se mijenja, ali podjela na siromašne i bogate zemlje je konstanta u svim društvenim promjenama i procesima. Ova podjela je vidljiva kroz vladavinu određenog broja bogatih zemalja nad velikim brojem zemalja koje su se našle u statusu kolonije. U savremenom društvu, podjela na bogate i siromašne je rezultat procesa koji oblikuje političku ekonomiju društva i koji dovodi do neravnomjernog prostornog razvoja u svijetu. Sa jedne strane se nalaze razvijene zemlje koje teže da održe svoj status, a sa druge su nerazvijene, nedovoljno razvijene i zemlje u razvoju, za koje su potrebni vrijeme i uslovi kako bi ostvarile svoje mnogobrojne ciljeve. U prvu grupaciju spadaju skandinavske zemlje, a cilj njihovih socijalnih politika je ostvarenje socijalne sigurnosti za sve građane. Upravo zbog brojnih mogućnosti koje pružaju ove zemlje, one su jedna od vodećih destinacija za ljude iz cijelog svijeta. Osnovna karakteristika ovih zemalja je da se u njima podrazumijeva uzajamna odgovornost za ekonomski i socijalni razvoj. Za razliku od njih, nedovoljno razvijene i zemlje u razvoju pred sobom grade put usklađivanja unutrašnjih pitanja i ispunjavanje preduslova za održivo, stabilno i sigurno društvo u kojem svako ima mogućnost da ostvari sopstvene potencijale.

Primjer dobre prakse visoko razvijene zemlje- Norveška

Nordijske ili skandinavske zemlje, u koje spadaju Danska, Finska, Island, Norveška i Švedska, karakteriše državna socijalna politika širokog obuhvata i pokriva socijalnu sigurnost, socijalne usluge, zdravstvo, obrazovanje, socijalno stanovanje i zapošljavanje, sa ciljem što većeg obezbjeđenja osnovnih potreba stanovništva. U nordijskim zemljama žene učestvuju sa visokim udjelom u radnoj snazi. U svim zemljama je dobro izgrađen sistem mjera za naknadu gubitka dohotka usljed trudnoće, poroda ili usvojenja. U svih pet zemalja postoje dobro izrađeni predškolski programi za djecu, a u slučajevima kada porodica nije u stanju da vodi brigu o djetetu, postoje javne mjere za pomoć u zbrinjavanju djeteta. Pravo na dječiji dodatak se ostvaruje u svim zemljama, nezavisno od primanja roditelja, i na njega se ne plaćaju porezi. Stambene subvencije su važan dio socijalne sigurnosti porodice. Visok standard stanovanja i relativno dostupni stanovi svim građanima su posebna karakteristika socijalne politike u ovim zemljama. Najveći udio u finansiranju socijalne sigurnosti daje država, potom poslodavci, a osiguranici gotovo neznatno plaćaju.²⁵

Skandinavske zemlje čine cjelinu koja dijeli slične socijalne i ekonomske politike, razlikujući se od ostatka Evrope i Zapada. Izdašni socijalni transferi i visok stepen jednakosti, masivan javni sektor i širok dijapazon javnih službi, insistiranje na punoj zaposlenosti, načelo univerzalnosti pri socijalnom osiguranju, relativno pravilna distribucija dohodaka i visok stepen polne jednakosti, idu u prilog

²⁵ Bežovan, G., Miličić, A. (1997). Pokazatelji o sustavu socijalne sigurnosti u nordijskim zemljama: Revija za socijalnu politiku, svezak 4, broj 2, str. 149-160

postojanju tzv. skandinavskog modela države blagostanja.²⁶ Skandinavski model je sinonim za sistem koji uspješno kombinuje ekonomsku efikasnost sa pravednom distribucijom prihoda, socijalnim mirom i razvijenim i stabilnim tržištem rada. Skandinavske zemlje su postigle zadovoljavajući ekonomski rast, uz to zadovoljavajući visoke socijalne ambicije.²⁷

Ministarstvo djece i porodice Norveške snosi ukupnu odgovornost za zaštitu djece, porodične relacije, dječiji razvoj, vjerske i životne prilike. Ministarstvo nastoji osigurati da djeca i mladi dobiju dobro vaspitanje i da se porodice mogu osjećati sigurno- finansijski i socijalno. Sadašnja zakonska osnova za zaštitu djece je Zakon o dobiti djece iz 1992. godine. Ukupno 54 600 djece u Norveškoj je tokom 2019. godine koristilo usluge sistema dječije zaštite, zbjavanja i podrške, što predstavlja oko hiljadu djece manje nego u 2018. godini. Službe za zaštitu djece u Norveškoj su zakonom propisane za pomoć svoj djeci i mladima starosti do 23 godine. Nove brojke iz statističkih podataka o uslugama iz dječije zaštite pokazuju da, iako se ukupni broj djece smanjio, broj mladih u dobi od 18 do 22 godine koji koriste ove mjere raste.²⁸

Norveške službe za zaštitu djece su javne agencije odgovorne za zaštitu djece u Norveškoj. Sastoje se od službi u svakoj opštini, koje pomažu i nadziru različita tijela vlasti na državnom i lokalnom nivou. Norveške službe za zaštitu djece uspostavljene su i regulisane u skladu sa odredbama Zakona o dobiti djece iz 1992. godine koji ima za svrhu "osigurati da djeca i mladi koji žive u uslovima koji mogu biti štetni za njihovo zdravlje i razvoj dobiju potrebnu pomoć i staranje u pravo vrijeme "i" kako bi se osiguralo da djeca i mladi odrastu u sigurnom okruženju.²⁹

Indeks dječijih prava u Norveškoj iznosi 9,42³⁰. Bez obzira ko su roditelji i sa kim od njih dijete živi, djeca u Norveškoj imaju snažnu pravnu zaštitu koja se temelji na Konvenciji UN-a o pravima djeteta. Vaspitanje djece u Norveškoj je uglavnom relativno besplatno i usmjereno je na dijete kao pojedinca i dio porodice, već od rane dobi. Zaposleni ima pravo na dopust u vezi sa trudnoćom, njegovu vezanu za porod i porodijsko odsustvo. Prava na odsustvo u vezi sa rođenjem djeteta znači da roditelji zajedno imaju pravo na odsustvo sa posla sve dok dijete ne napuni tri godine. Dječiji dodatak se dodjeljuje do mjeseca prije nego što dijete napuni 18 godina. Samohrani roditelji, pod određenim uslovima, mogu dobijati dupli porodični dodatak. Žena koja nema pravo na roditeljsku naknadu može imati pravo na jednokratnu pomoć koja se isplaćuje u vezi sa rođenjem djeteta ili usvajanjem. Učenici osnovne škole i nižih i srednjih škola imaju pravo na besplatan školski prevoz ukoliko im je mjesto življenja udaljeno od škole. Porodična savjetovaništa nude savjetovanje u svim fazama života, a takođe nude i različite kurseve i grupni rad koji se odnosi na pitanja porodice i porodičnih odnosa- kursevi za izgradnju odnosa, kursevi za osobe koje prvi put postaju roditelji i kursevi za roditelje djece sa invaliditetom. Svi bračni parovi sa zajedničkom djecom mlađom od 16 godina moraju proći medijaciju kada se razvode. Roditelji koji žive u zajednici i koji okončaju svoju vezu, takođe moraju tražiti medijaciju. U Norveškoj je ovo obavezno. Zadatak norveških službi za zaštitu djece je pomoći roditeljima

²⁶ Munta, M. (2014). Model države blagostanja u političkom životu Skandinavije: Stranački sustavi i socijalne politike: Politička misao, god. 51.

²⁷ Research Institute for Finnish Economy, www.etla.fi

²⁸ Statistics Norway- official statistics about Norwegian society <https://www.ssb.no/en>

²⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Norwegian_Child_Welfare_Services

³⁰ Indeks ostvarivanja prava djeteta (RCRI) je ocjena između 0 i 10 koja pokazuje nivo realizacije dječijih prava u nekoj zemlji. Što je RCRI niži, to je niža realizacija dječijih prava u zemlji. Što je RCRI veći, to su prava i prava djece u zemlji stvarna i poštovana <https://www.humanium.org/en/norway/>

da svojoj djeci omoguće najbolje moguće vaspitanje. Službe za zaštitu djece podržavaju i pomažu djeci i porodicama na različite načine i svake godine pomažu više od 40.000 djece u Norveškoj svake godine. Zadatak je i službi za brigu o djeci da pomognu djeci u teškim situacijama. Službe za zaštitu djece procjenjuju svaki slučaj pojedinačno kako bi utvrdili da li je djetetu potrebna pomoć. Dobijanje pomoći od službi za zaštitu djece nije univerzalno pravo. Norveški zakon je propisao da službe za brigu o djeci mogu poduzeti mjere ako sumnjaju da dijete pati kod kuće. Službe za brigu o djeci prisutne su u svakoj opštini u Norveškoj.³¹

Norveška je 1981. bila prva država koja je osnovala instituciju dječijeg ombudsmana, što je mnoge druge zemlje inspirisalo da slijede ovaj primjer. Ombudsmana dopunjuje civilni ombudsman koji nadgleda poštovanje zakona od strane vlasti, i koji može izraziti svoju zabrinutost zbog opštih tema i izraditi preporuke u individualnim slučajevima.³²

Preporuke za implementaciju dobrih praksi u Bosni i Hercegovini:

- U skladu sa društvenim uređenjem Bosne i Hercegovine, osnažiti nosioce sistema dječije zaštite- ovaj sistem direktno zavisi od budžeta, tako da je potrebno lobirati za veća izdvajanja za ovu oblast;
- S obzirom da je u skandinavskim zemljama pružanje usluga zastupljenije od novčanih transfera, potrebno je uložiti napore u povećanje dijapazona usluga koje se mogu pružati u sistemu socijalne i dječije zaštite;
- Veće sistemsko usmjeravanje na depasivizaciju korisnika dječije i socijalne zaštite- promovisati pristup “od pomoći do samopomoći”³³
- Poboljšati informisanost građana o pravima koja mogu da se ostvare iz domena dječije zaštite;
- Unaprijediti saradnju sa međunarodnim organizacijama u domenu zajedničkih aktivnosti/ projekata u cilju zaštite najboljih interesa djece i porodica;
- Povećati aktivnosti na prevenciji pojava koje ugrožavaju sistem dječije zaštite- nasilje, trgovina djecom, diskriminacija, stigmatizacija, prosjačenje i skitnja, siromaštvo,
- Osnivati porodična savjetovališta pri ustanovama, ali i kao samostalne djelatnosti, te osnažiti porodice da u slučaju potrebe potraže stručnu podršku;³⁴
- Veća podrška ustanovama socijalne zaštite u smisli ljudskih i materijalnih resursa;
- Unaprijediti i razvijati socijalno planiranje imajući u vidu sve aspekte socijalne politike u Bosni i Hercegovini- kratkoročno, srenjoročno i dugoročno;
- Poboljšanje i mjerenje kvaliteta usluga u domenu dječije i socijalne zaštite- referentne ustanove;

³¹ <http://www.nyinorge.no/en/>

³² Langford, M., Skivenes, M., Harald Sovig, K. (2019). Children’s Rights in Norway, an Implementation Paradox. Universitetsforlaget.

³³ U većini slučajeva, u Bosni i Hercegovini korisnici nemaju ili smatraju da nemaju kapacitet da sebi pomognu, te se očekuje od sistema socijalne i dječije zaštite da bude samo „pomagač“, a trebalo bi da osim toga bude i „pokretač“

³⁴ Imajući u vidu kulturološki kontekst u Bosni i Hercegovini, društvo još uvijek nije osnaženo u dovoljnoj mjeri da se bez osjećaja srama i krivice obrati ustanovama koje mogu da pruže podršku i pomoć u savladavanju životnih teškoća.

- Omogućiti kontinuirane edukacije stručnih radnika i razmjena iskustava sa drugim zemljama i sistemima;
- Osnažiti multisektorsku saradnju i institucije različitih sistema da u koordinaciji osmišljavaju rješenja u oblasti zaštite djece, na svim nivoima, naročito vulnerabilnih kategorija;³⁵
- Jačati sve društvene strukture i oblasti- zapošljavanje, privreda, ekonomija, zdravstvo, obrazovanje u cilju održivosti sistema dječije zaštite.

Primjer dobre prakse zemlje u razvoju- Republika Hrvatska

Republika Hrvatska je 1.7.2013. godine postala članica Evropske unije i u odnosu na Bosnu i Hercegovinu je jedina od zemalja regiona koja je to ostvarila. Poglavlje 19- Socijalna politika i zapošljavanje je jedno od prvih dva poglavlja koja je Republika Hrvatska otvorila, i u okviru toga je morala donijeti krovni antidiskriminacijski zakon i Zakon o ravnopravnosti polova.³⁶ Ministarstvo nadležno za dječiju zaštitu je Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. Zbog sličnosti društvenog uređenja, geografskog položaja i kulturološkog aspekta, predstavlja dobar primjer uređenja sistema dječije zaštite.

Svima koji ne mogu sami podmiriti osnovne životne potrebe u Hrvatskoj osigurava se pomoć preko sistema socijalne zaštite, koji se bazira na načelu supsidijarnosti, što podrazumijeva odgovornost pojedinca i porodica za vlastitu socijalnu sigurnost. Uloga države je da u tome pomaže, s ciljem sprečavanja, ublažavanja i otklanjanja socijalne ugroženosti. Korisnici, prava i uslovi za njihovo ostvarivanje, kao i druga pitanja od značenja za ovu djelatnost, definisani su Zakonom o socijalnoj skrbi („Narodne novine“ broj 157/13., 152/14. i 99/15).³⁷

Hrvatska ima dobar okvir javnih politika za promociju prava djece, što je vidljivo u zakonodavstvu, institucionalnoj koherentnosti i strateškim dokumentima. Institucija Ombudsmana predstavlja ključni mehanizam za promovisanje prava djece u Hrvatskoj. Smanjenje zavisnosti o institucionalno zasnovanoj zaštiti za djecu bez roditeljske podrške, djecu sa problemima u ponašanju i djecu sa invaliditetom predstavlja ključan javni prioritet, što je vidljivo u nizu strategija i projekata finansiranih od strane Evropske unije. Značajan izazov u Hrvatskoj predstavlja dostupnost pristupačne i kvalitetne zaštite i obrazovanja u ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi.³⁸

Djeci i mladima, u dobi od 7-21. godine, sa poremećajima u ponašanju, u domovima za vaspitanje djece i mladih pružaju se različiti oblici brige i podrške: briga o vaspitanju, obrazovanju, školovanju, zdravlju i svim drugim potrebama svakog pojedinog djeteta, savjetodavni rad i podrška roditeljima, dijagnostička obrada, te izvršenje sudskih mjera. Djeca bez odgovarajućeg roditeljskog staranja i sa problemima u ponašanju su posebno ranjive grupacije djece, sa rizikom za pojavu dodatnih teškoća na polju mentalnog zdravlja. Uvažavajući značaj unapređenja oblasti zaštite djece sa poremećajima u ponašanju, Vlada Republike Hrvatske je donijela odluku o osnivanju povjerenstva Vlade za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih i zaštitu djece sa poremećajima u ponašanju. Takođe, donesen je Pravilnik o zaštiti maloljetnika u elektronskim medijima (Narodne novine broj 28/2015). Porodični zakon

³⁵ Dobar primjer predstavlja oblast maloljetničkog pravosuđa koja u Bosni i Hercegovini podrazumijeva udruženo djelovanje pravosuđa, policije i socijalne zaštite.

³⁶ https://hr.wikipedia.org/wiki/Pristupanje_Hrvatske_Europskoj_uniji

³⁷ <https://mdomsp.gov.hr/socijalna-politika/1680>

³⁸ Mreža nezavisnih stručnjaka Evropske unije (2014). Ulaganje u djecu- kako nadvladati zamku deprivacije.

(Narodne novine broj 103/15, 98/19) i Zakon o hraniteljstvu (Narodne novine broj 90/11, 78/12, 115/2018) predstavljaju važan iskorak. Republika Hrvatska je donijela i Zakon o Ombudsmanu za osobe sa invaliditetom (Narodne novine broj 107/07), a 2008. godine je formiran Ured Ombudsmana za osobe sa invaliditetom. Imaju u vidu značaj unapređenja oblasti zaštite djece sa smetnjama u razvoju, postojanje legislative i institucija koje se bave ovom problematikom predstavlja veliki iskorak u zaštiti dječijih prava. Dodatak za djecu, kao novčano primanje u cilju podrške izdržavanja i vaspitavanja djece je u Republici Hrvatskoj regulisano Zakonom o dodatku na djecu (Narodne novine br. 94/01, 138/06, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12, 82/15, 58/18).³⁹ Takođe, donesen je i Zakon o dadiljama (Narodne novine br. 17/13) kojim djelatnost dadilje obuhvata čuvanje, brigu i staranje za djecu u dobi do 14 godina, u stambenom ili poslovnom prostoru koji služi za obavljanje djelatnosti dadilje ili u stambenom prostoru roditelja. U prilog činjenici da se dosta napora ulaže i u zaštitu majki, govori donošenje Pravilnika o uslovima i postupku ostvarivanja prava na pauzu za dojenje djeteta, prava na dopust trudne radnice, prava na dopust radnice koja je rodila i prava na dopust radnice koja doji dijete (Narodne novine broj 112/11). Maloljetničko pravosuđe je u Hrvatskoj regulisano brojnim zakonskim i podzakonskim aktima.⁴⁰ Savjetodavno tijelo Vlade Hrvatske koje se bavi zaštitom djece i njihovih prava-Vijeće za djecu, formirano je 1998. godine. Značajne rezultate u radu sa djecom ima Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba koja djeluje od 2002. godine i u okviru koje se pružaju individualni i grupni savjetodavni rad i podrška djeci i porodicama, sa ciljem pružanja psihološke, socijalne, psihijatrijske, defektološke i pedijatrijske pomoći djeci sa različitim traumatskim iskustvima i njihovim roditeljima.⁴¹ Značajnu ulogu u sprečavanju i suzbijanju uzroka i stanja siromaštva i socijalne isključenosti imaju centri za socijalni rad, a u Hrvatskoj djeluje 81 centar za socijalni rad sa 54 podružnice koji obavljaju niz funkcija koje se mogu podijeliti na javna ovlašćenja u području socijalne zaštite, porodično-pravne i kazneno-pravne zaštite, te stručno-analitičke, finansijske i druge poslove, što uključuje i pružanje socijalnih usluga. Zadržavajući opredjeljenje prema deinstitucionalizaciji i transformaciji radi daljeg unapređenja kvaliteta života korisnika, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku je izradilo Plan transformacije i deinstitucionalizacije, te prevencije institucionalizacije za period 2018-2020. godina, sa ciljem smanjenja ulazaka u institucije i povećanje izlazaka iz institucija u nove oblike zaštite, posebno stimulišući porodičnu reintegraciju.⁴²

Kada je riječ o uslovima koje romska zajednica ima u Hrvatskoj, Vlada je donijela Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, sa ciljem poboljšanja položaja romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj smanjivanjem višedimenzionalnog socio-ekonomskog jaza između romskog i ostalog stanovništva, te na usklađen, otvoren i transparentan način postići potpuno

³⁹ U Bosni i Hercegovini je isplata dječijeg dodatka regulisana u okviru zakona koji regulišu oblast dječije zaštite, ali ne postoji jedinstven Zakon kao u Hrvatskoj koji reguliše isključivo pravo na dječiji dodatak.

⁴⁰ Zakon o sudovima za mladež, (Narodne novine 84/11), Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, (Narodne novine 153/09), Pravilnik o načinu izvršavanja odgojnih mjera posebne obveze, upućivanje u disciplinski centar, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu, (Narodne novine 141/11 i 21/12).

⁴¹ <https://www.poliklinika-djeca.hr/>

⁴² Plan deinstitucionalizacije, transformacije, te prevencije institucionalizacije 2018-2020. godina <https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti2018/Proces%20transformacije%20i%20deinstitucionalizacije/Plan%202018-2020.pdf>

uključivanje Roma u sve segmente društva i zajednice.⁴³ Uvažavajući značaj usavršavanja stručnih radnika u ustanovama socijalne zaštite, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku donosi godišnje programe stručnog usavršavanja na osnovu utvrđenih potreba i prioriteta.

Važni iskoraci koji su u Hrvatskoj napravljeni za djecu u posljednjih 30 godina:⁴⁴

- Stopa smrtnosti dojenčadi smanjena je sa 11.1 na 1000 rođenih u 1991. na 4,0 u 2017. godini, a zakon u Hrvatskoj omogućava majkama i očevima da koriste porodiljsko odsustvo;
- Od 2007. godine, hraniteljstvo je u Hrvatskoj regulisano posebnim zakonom, a u 2010. godini je usvojen zakon koji zabranjuje smještanje djece mlađe od sedam godina u institucije;⁴⁵
- Od 1999. godine u Hrvatskoj je zakonski zabranjeno fizičko kažnjavanje djece, što je važan za temelj za mijenjanje percepcije društva o fizičkom kažnjavanju djece i njihovoj zaštiti;
- Djeca u Hrvatskoj su 2003. godine dobila zaštitnika i zagovaratelja svojih prava i kroz osnivanje Ureda Ombudsmana za djecu, a od 1998. godine Hrvatska osigurava podršku djeci sa ozbiljnim fizičkim i intelektualnim teškoćama kroz osiguravanje invalidnine;
- Donesena je Nacionalna strategija za dječija prava 2014-2020. godina, kao strateški dokument kojim se stvaraju temelji za iskorjenjivanje svih vrsta nasilja na štetu djece, a 2013. godine je Hrvatska uvrstila intervenciju u ranom djetinjstvu za djecu sa teškoćama u novi Zakon o socijalnoj zaštiti;
- Od 2014. godine u Hrvatskoj je predškolsko obrazovanje u godini prije polaska u školu postalo obavezno, a 2015. godine je usvojen Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju učenika sa teškoćama u razvoju koji je važna polazna tačka za osiguravanje inkluzije i ostvarivanja prava na obrazovanje djece sa teškoćama;
- Od 2000. godine Hrvatska je zakonski omogućila djeci pripadnicima nacionalnih manjina obrazovanje na jeziku i pismu manjine, a od 2010. usvojen je unaprijeđeni zakonski okvir u ovoj oblasti;
- Hrvatska ima najnižu stopu djece koja napuštaju obrazovanje prije završetka srednje škole u EU (oko 3% djece);
- Od 2000. godine, djecom u sukobu sa zakonom bave se policijski službenici posebno edukovani za rad sa maloljetnim počiniocima;
- Hrvatska je donijela "Nacionalni preventivni program ranog otkrivanja slabovidnosti 2018.-2028." kojim omogućuje preventivne oftalmološke preglede za sve četverogodišnjake sa ciljem ranog liječenja i prevencije slabovidnosti;
- Vlada Republike Hrvatske trenutno provodi velika ulaganja u predškolsko vaspitanje i obrazovanje. U Hrvatskoj se trenutno gradi i obnavlja više od 500 vrtića, a 96 vrtića počelo je sa radom u dvije smjene kako bi se prilagodili potrebama zaposlenih roditelja;
- Od 2019. godine Hrvatska osigurava besplatne udžbenike za sve učenike osnovnih škola.

⁴³ Priručnik za praćenje Nacionalne Strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, Zagreb (2018). Centar za mirovne studije.

<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Priru%C4%8Dnik%20za%20pra%C4%87enje%20Nacionalne%20strategije%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma.pdf>

⁴⁴ <http://dnd-opatija.hr/info-kutic/djecja-prava-danas-hrvatskoj/>, preuzeto sa <https://www.unicef.org/croatia/>

⁴⁵ U Federaciji Bosne i Hercegovine, Zakon o hraniteljstvu je donesen 2017. godine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 19/17), a u Republici Srpskoj je oblast hraniteljstva definisana od 2012. godine Zakonom o socijalnoj zaštiti (Službeni glasnik Republike Srpske broj 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20)

Posljednjih godina, naročito u sklopu reformskih procesa, došlo je do značajnih promjena u razvoju socijalnih usluga i pristupu djeci i mladima kao korisnicima usluga, te u metodama koje se primjenjuju u savremenom socijalnom radu. Stručnjaci koji rade u sistemu socijalne zaštite u svom djelovanju se oslanjaju na tzv. korisničku perspektivu, odnosno drugačiji pristup u radu sa porodicama i djecom, uz razvijanje partnerstva između odraslih i djece i uključivanja djece u donošenje odluka vezanih za ostvarivanje njihovih prava i interesa.⁴⁶

Preporuke za implementaciju dobrih praksi na sisteme dječije zaštite u Bosni i Hercegovini:

- Jačanje sistema maloljetničkog pravosuđa kroz jačanje alternativnih mjera, provođenje edukacija za stručne radnike koji rade sa maloljetnicima i osnivanje centara za vaspitanje djece i omladine sa poremećajima u ponašanju;
- Usvršavanje stručnih radnika u sistemu dječije zaštite i sprečavanje burn-out sindroma, izrada godišnjih programa usavršavanja⁴⁷;
- Osnivanje većeg broja institucija i pravnih tijela koja će se baviti pitanjima djece- npr. djece sa smetnjama u razvoju;
- Povećati napore u procesima transformacije institucija i deinstitucionalizacije;⁴⁸
- Dodatno unaprijediti saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave oblašću dječije zaštite;
- Lobirati za veća izdvajanja u oblasti dječije zaštite i zaštite porodica i roditeljstva;
- Veća podrška roditeljima i jačanje njihovih kapaciteta- višočlane porodice, djeca sa smetnjama u razvoju, porodice u stanju socijalne potrebe;
- Promovisati koncept medijacije u sistemu socijalne i dječije zaštite- kroz legislativu i praktično.

VI ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Bosna i Hercegovina je zemlja koja uprkos specifičnoj strukturi i ranjivosti koja je posljedica ratnih zbivanja devedesetih godina, upak uspijeva da korača na putu tranzicije i da izgrađuje društvo zasnovano na poštivanju ljudskog dostojanstva, različitosti i zaštiti svih, naročito najranjivijih kategorija društva. Ovaj put je svakako dugačak i sigurno će društvo Bosne i Hercegovine doživjeti brojne promjene. Analizirajući sisteme dječije zaštite u zemlji, može se zaključiti da su oni raznoliki, različitih kapaciteta i sigurno mogu (i trebaju) i dalje da se unapređuju. Posljednjih godina je ostvaren napredak u jačanju sistema dječije zaštite u Bosni i Hercegovini kroz dopunjavanje legislative, inovacije, uvođenje novih prava, povećanje iznosa za određena prava, veliki broj projekata i saradnja sa različitim međunarodnim organizacijama, ali i kroz spremnost Bosne i Hercegovine da kroz pregovaračka poglavlja⁴⁹ nastavi svoj put ka ispunjavanju uslova za pristup Evropskoj uniji. Sistemi dječije zaštite su u nadležnosti entiteta Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Distrikta Brčko, što znači da se mogu pojaviti

⁴⁶ SOS Dječje selo Hrvatska i Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece. Djeca i mladi u alternativnoj skrbi (2011).

⁴⁷ U Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji licenciranje u oblasti socijalne i dječije zaštite

⁴⁸ Na ovom polju su urađeni određeni pomaci, te je proces transformacije započeo u Bosni i Hercegovini (naročito u dijelu ustanova za smještaj djece- procesi su pokrenuti uz podršku UNICEF-a Bosna i Hercegovina)

⁴⁹ Naročito poglavlja 19, 23 i 24

situacije da u zavisnosti od toga u kojem dijelu Bosne i Hercegovine dijete živi, može pod različitim uslovima ostvarivati različita prava. Ovakvo stanje može dovesti dijete u stanje rizika od diskriminacije, međutim, bez obzira na nadležnosti u oblasti dječije zaštite, vlasti u svim dijelovima zemlje su maksimalno predane da se sve aktivnosti provode u cilju djece i njihovog najboljeg interesa. Saradnja vladinog i nevladinog sektora u Bosni i Hercegovini bi svakako trebala biti poboljšana, kroz njihovo povezivanje i udruživanje u zajedničkim aktivnostima. Sistemi dječije zaštite u Bosni i Hercegovini su još uvijek “opterećeni administracijom”, te je i u tom kontekstu značaj nevladinog sektora i kapaciteta koji posjeduje od posebnog značaja. U ovom procesu najveći izazov predstavljaju budžetska izdvajanja za sistem dječije zaštite, jer od njih zavisi kojom brzinom će se sistem dalje razvijati, a samim tim i koliko će biti stabilne institucije koje su nosioci sistema. Značajnu kariku u lancu dječije zaštite u Bosni i Hercegovini predstavljaju profesionalci i stručni radnici koji svakodnevno ulažu napore da svako dijete ima pristup dječijoj zaštiti. Rizik od profesionalnog sagorijevanja se pokazao kao rastući izazov za sisteme socijalne i dječije zaštite, naročito u kriznim situacijama kao što je trenutna epidemija virusa COVID 19. Kroz superviziju, uvažavanje težine posla stručnih radnika i dostupnost različitih obuka, može se očekivati da se poboljša stručni rad u oblasti dječije zaštite. Postoji potreba za razmjenom iskustava sa zemljama regiona koje su sličnog društvenog uređenja, ali i sa zemljama svijeta koje mogu dati pozitivne primjere napretka i aspiracija u zaštiti djece širom svijeta. Takođe, bilo bi značajno dijeliti iskustva ne samo sa kolegama iz struke iz regiona i iz svijeta, već i sa kolegama iz istih lokalnih zajednica, ali i između entiteta u okviru Bosne i Hercegovine. Veliki broj društvenih devijacija sve više dolazi do izražaja, a pojavljuju se i novi oblici socijalnih i ekonomskih rizika. Stabilan sistem dječije zaštite ne podrazumijeva samo jake bužete, već i snažnu radnu snagu koja će svojim profesionalnim i ličnim naporima omogućiti svakom djetetu da njegova prava budu zadovoljena, prepoznata i uvažena.

Preporuke za buduće djelovanje:

- Nastaviti socijalni dijalog između i unutar institucija, nastavak saradnje u unapređenju dječije zaštite u Bosni i Hercegovini i očuvanje njihovog najboljeg interesa,
- Izraditi strateška dokumenta kojim će biti obuhvaćene vulnerabilne kategorije pojedinačno, izraditi akcione planove i napraviti plan monitoringa i evaluacije postignutih rezultata;
- Uložiti dodatne napore u prevenciju svih rizika koji mogu imati negativan uticaj na dječiju zaštitu u Bosni i Hercegovini;
- Promovisati pozitivne prakse, potencirati ulogu lokalnih zajednica u jačanju socijalne i dječije zaštite- formirati radne grupe koje će pri lokalnim zajednicama pratiti ovu oblast i identifikovati aktuelne i potencijalne probleme;
- Težiti i ostvariti zahtjeve neophodne na putu Bosne i Hercegovine ka Evropskoj uniji
- Lobirati za fondove i pisati projekte koji će biti usmjereni ka očuvanju socijalnog mira
- Kontinuirano podržavati stručne radnike zaposlene u sistemima socijalne i dječije zaštite;
- Poboljšati saradnju vladinog i nevladinog sektora, omogućiti organizacijama civilnog društva da iniciraju promjene i predlažu aktivnosti;
- Osnivati razvojne ustanove socijalne i dječije zaštite (Zavodi za socijalnu zaštitu, porodična savjetovališta...).

LITERATURA:

1. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine. Izvještaj o provođenju cjelokupnog Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2015-2018. godine.
2. vijeceministara.gov.ba
http://www.savjetministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/zakljucci_sa_sjednica/default.aspx?id=31224&langTag=bs-BA
3. Analitički izvještaj u prilog dokumentu „Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću – Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, Brisel, 29.05.2019. godine.
4. Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2015-2018, usvojen Odlukom Savjeta ministara Bosne i Hercegovine na 9. sjednici Savjeta održanoj 2.6.2015. godine.
<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/djeca/akcijski%20plan%20za%20djecu-CR-web.pdf>
5. <https://www.humanium.org/en/norway/>
6. <http://www.nyinorge.no/en/>
7. Langford, M., Skivenes, M., Harald Sovig, K. (2019). Children's Rights in Norway, an Implementation Paradox. Universitetsforlaget.
8. <https://www.regjeringen.no/en/dep/bfd/id298/>
9. Bežovan, G., Miličić, A. (1997). Pokazatelji o sustavu socijalne sigurnosti u nordijskim zemljama: Revija za socijalnu politiku, svezak 4, broj 2, str. 149-160.
10. <http://mcp.gov.ba/publication/read/epidemioloska-slika-covid-19?pageId=3>
11. Better Care Network, Alijansa za zaštitu djece u humanitarnim aktivnostima, UNICE (2020). Zaštita djece tokom pandemije COVID 19.
12. UN special representative of the secretary-general on violence against children, Agenda for Action: 8 United Nations entities launch roadmap to protect children from violence in response to COVID-19 <https://violenceagainstchildren.un.org/news/agenda-action-8-united-nations-entities-launch-roadmap-protect-children-violence-response-covid>
13. UNICEF, Agenda for action: Protecting the most vulnerable children from the impact of coronavirus <https://www.unicef.org/coronavirus/agenda-for-action>
14. https://hr.wikipedia.org/wiki/Pristupanje_Hrvatske_Europskoj_uniji
15. <http://dnd-opatija.hr/info-kutic/djecja-prava-danas-hrvatskoj/>
16. <https://mdomsp.gov.hr/socijalna-politika/1680>
17. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske, Plan deinstitucionalizacije, transformacije, te prevencije institucionalizacije 2018-2020. godina <https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti2018/Proces%20transformacije%20i%20deinstitucionalizacije/Plan%202018-2020.pdf>
18. Priručnik za praćenje Nacionalne Strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, Zagreb (2018). Centar za mirovne studije.
<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Priru%C4%8Dnik%20za%20pra%C4%87enje%20Nacionalne%20strategije%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma.pdf>
19. <https://mdomsp.gov.hr/> pristupljeno 09.07.2020. godine
20. Mreža nezavisnih stručnjaka Evropske unije (2014). Ulaganje u djecu- kako nadvladati zamku deprivacije.

21. SOS Dječje selo Hrvatska i Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece. Djeca i mladi u alternativnoj skrbi (2011).
22. <https://www.poliklinika-djeca.hr/>
23. Research Institute for Finnish Economy, www.etla.fi
24. Munta, M. (2014). Model države blagostanja u političkom životu Skandinavije: Stranački sustavi i socijalne politike: Politička misao, god. 51.
25. Statistics Norway- official statistics about Norwegian society <https://www.ssb.no/en>
26. https://en.wikipedia.org/wiki/Norwegian_Child_Welfare_Services
27. <http://www.mhrr.gov.ba/>
28. Langford, M., Skivenes, M., Harald Sovig, K. (2019). Children's Rights in Norway, an Implementation Paradox. Universitetsforlaget.
29. Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, Brisel, 29.05.2019. godine.
30. Analitički izvještaj u prilogu Mišljenja Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji